
Є. Г. Корчевна

здоб. І курсу магістратури, економіко-правового факультету

ОНУ імені І. І. Мечникова

Науковий керівник: к.ю.н., доц. А. В. Левенець

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СТВОРЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЄСПЛ

Європейський суд з прав людини було засновано в 1959 році на підставі Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, котра передбачила його створення, визначила умови функціонування Суду та містить перелік прав і гарантій їх забезпечення, яких держави-учасниці Конвенції зобов'язалися дотримуватися та забезпечувати на своїй території. Наразі 46 держав-членів Ради Європи ратифікували Конвенцію. 23–28 лютого 1959 року відбулося перше засідання Суду, а 18 вересня того ж року було ухвалено його Регламент. Перше рішення ЄСПЛ було винесене 14 листопада 1960 року (справа «Lawless проти Ірландії») [1, с.16–17].

До 1998 року Суд діяв на непостійній основі і судовий механізм захисту прав людини, передбачений ЄКПЛ, включав три органи: Європейську комісію з прав людини (первісний розгляд скарг), Європейський суд з прав людини і Комітет 2 міністрів Ради Європи. З 1 листопада 1998 року (набрання чинності Протоколу № 11 до Конвенції) було докорінно змінено організацію системи ЄСПЛ. З цієї дати Суд діє як єдиний судовий орган за Конвенцією на постійній основі, а Комісію скасовано. З цієї ж дати фізичні особи можуть звертатись до Суду безпосередньо.

Суд розглядає індивідуальні (в основному) та міждержавні (рідше) заяви (справи) та виносить рішення стосовно стверджуваних порушень прав, гарантованих Конвенцією. Європейський суд з прав людини є не тільки гарантом ефективного захисту прав людини у межах європейського правового простору, але й зразком унікального для всієї світової громади органу судочинства. За час свого існування зі звичайного механізму контролю з обмеженою відповідальністю він перетворився у незалежний, постійний та найкрупніший міжнароднодіючий суд, рішення якого є обов'язко-

---

вими для 47 держав-членів Ради Європи. Щорічно в суд поступають близько 30 000 скарг. До юрисдикції суду належить, насамперед, забезпечення повного дотримання договірними сторонами їхніх зобов'язань за Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод та протоколами до неї (стаття 19 Конвенції). Це завдання ЄСПЛ виконує шляхом тлумачення норм Конвенції та розглядаючи скарги про порушення її положень як з боку держав (стаття 33), так і з боку фізичних осіб, неурядових організацій та груп осіб (стаття 34). Усунення наслідків порушення відбувається шляхом імплементації заходів індивідуального характеру, наприклад, через виплату відшкодування скаржнику, та заходів загального характеру [2].

Відповідно до статті 27 ЄКПЛ кількість суддів відповідає кількості держав учасниць Конвенції. Таким чином, на даний час суд складається з 47 суддів. Враховуючи таку кількість суддів та з огляду на великий потік заяв, що щорічно поступають на розгляд до Страсбургу, ефективність судового механізму та його дієздатність нерідко піддавалися сумніву. Саме тому Європейський суд з прав людини кілька разів підлягав реформуванню. Реагуючи на велику кількість справ, з 2004 року суд почав застосовувати процедуру винесення пілотних рішень. Ця процедура полягає у виявленні в рамках конкретної справи системних проблем у законодавстві країни, що спричинили порушення Європейської конвенції з прав людини. Після виявлення системної проблеми Суд у своєму рішенні зобов'язує країну вжити необхідних заходів для виправлення ситуації, що склалася [2].

Значною мірою унікальність ЄСПЛ забезпечується його незалежністю. Він не є підконтрольним чи підзвітним жодній інституції, в тому числі і Раді Європи. Тому на діяльність цієї судової інституції жоден суб'єкт чи жодна структура (державна або наддержавна) впливати не здатні, а всі свої повноваження ЄСПЛ реалізує безпосередньо, нікому їх не передає.

Забезпечення реальної незалежності ЄСПЛ засновується значною мірою також і на порядку обрання суддів. Держави, які є членами Ради Європи та приєдналися до ЄКПЛ, не можуть призначати суддів самостійно, вони подають кандидатури до Парла-

---

ментської асамблеї Ради Європи, яка обирає суддів з цих кандидатів. Також незалежність ЄСПЛ забезпечується його самостійністю щодо ухвалення власного Регламенту. У наукових джерелах ЄСПЛ характеризується як «надзвичайний засіб захисту порушених прав людини в європейських країнах».

Діяльність ЄСПЛ має важливі наслідки для забезпечення належного дотримання прав та свобод людини. Крім того, що держави учасники ЄСПЛ на основі рішень ЄСПЛ вносять зміни до національного законодавства і цим позитивно впливають на практику правозастосування, підвищують її ефективність, а отже і підвищують загальний рівень дотримання конвенційних та протокольних прав та свобод, багато з них враховують напрацювання ЄСПЛ, що безпосередньо їх не стосуються у процесі вдосконалення власного законодавства. Тому можна стверджувати, що на теперішній час діяльність ЄСПЛ виступає основною та найбільш ефективною європейською гарантією належного дотримання прав та свобод людини.

Одним з етапів реформування ЄСПЛ стало підписання Протоколу №16 до Конвенції 20 червня 2014 року. За цим протоколом було розширено консультативну юрисдикцію Європейського суду з прав людини, наділивши вищі судові установи країн-учасниць правом звертатися до ЄСПЛ з метою надання Судом консультативних висновків з ключових питань, щодо тлумачення або застосування прав і свобод, визначених Конвенцією або протоколами до неї, та визначив порядок розгляду таких звернень. Питання про необхідність видання консультативного висновку вирішує колегія у складі п'яти суддів Великої Палати ЄСПЛ. Водночас Комісар Ради Європи з прав людини та Висока Договірна Сторона, судова установа якої звернулася із запитом, мають право подавати письмові зауваження і брати участь у слуханнях щодо розгляду запиту. Консультативні висновки ЄСПЛ не мають обов'язкової сили, а відтак вони швидше за все матимуть рекомендаційний, дорадчий характер (стаття 5 Протоколу № 16). Протокол №16 до Конвенції вступив в дію 1 серпня 2018 року. Приєднання України до Протоколу № 16 мало б стати достатньо знаковою подією, оскільки Україна знаходиться у списку передових держав-респондентів у

ЄСПЛ. Також важливим є те, щоб держава або учасники судового процесу не використовували механізм звернення за консультуваннями висновком для затягування вирішення справи. У зв'язку з цим, необхідно розробити відповідні зміни до чинних процесуальних кодексів України. Зокрема, у них залишається невизначеним порядок та право сторони (учасника) процесу звертатися до Верховного суду з клопотанням про звернення за консультативним висновком до Європейського суду, обов'язок Верховного суду зупинити провадження до моменту отримання консультативного висновку [3, с. 360–361].

Отже, ЄСПЛ відіграє надважливу роль у сучасній європейській системі захисту прав людини, практика ЄСПЛ слугує дороговказом стандартів та кращих практик для ключових гравців на полі розслідування порушень прав людини. Цей дороговказ є невід'ємною частиною національного законодавства України і беззаперечним маркером орієнтованості країни на демократію, верховенство права, захист прав людини.

Література

1. Караман І. В., Козіна В. В. Європейський суд з прав людини, Європейська конвенція з прав людини та індивідуальні заяви: перше знайомство. К.: ВАІТЕ, 2015. 136 с.

2. Точицький М. Реформа Європейського суду з прав людини. URL: <https://coe.mfa.gov.ua/news/971-reforma-jevropesykogo-sudu-z-prav-lyudini> (дата звернення 04.04.2023 р.)

3. Чепель О. Правова природа консультативного висновку Європейського суду з прав людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С. 357–361.